

Ya l,larda ölüm kayg,s,n,n incelenmesi¹

FATMA ARPACI², ENVER AVDA ³, ÖZLEM DO RUÖZ³ ve
TU BA SARIDO AN³ * Gazi Üniversitesi

Öz

Ara t,rma, ya l,lar,n ölüm kayg,s,n,n incelenmesi amac,yla planlan,p yürütülmü tür. Evde ya ayan 237 ya l, ile huzurevinde ya ayan 66 ya l, çal, man,n örneklemini olu turmaktad,r. Ya l,lar,n ölüm kayg,s, Thorson-Powell (1994) taraf,ndan geli tirilen ve Tanhan (2007) taraf,ndan Türkçeye uyarlanan Ya l,larda Ölüm Kayg,s, adl, ölçek kullan,larak ölçülmü tür. Ya l,lar,n ölüm kayg,s,n,n cinsiyete göre farklı,la mad, , (p>0.05), e itim durumu, ya ve huzurevinde ya da evde ya amaya göre farklı,la t, , (p<0.05) bulunmu tur. Ölüm kayg,s,na ya an,lan yerin etkisi incelendi inde; öac, çekerek ölmekten korkuyorumö (t= 4.17, p<0.01), öölüm sonrası, tamamen hareketsiz kalmak beni kayg,land,r,rö (t= 2.78, p<0.01) ve öölürken çekilen ,zd,rap beni korkuturö (t= 3.44, p<0.01) ifadelerinde evde ya ayan ya l,lar,n huzurevinde ya ayanlara göre daha çok ölüm kayg,s, ya ad, , saptanm, t,r. E itim durumunun etkisi incelendi inde; öölümden sonrası,n,n nas,l bir yer oldu unu bilmemek beni korkuturö (F=4.438, p<0.05), ve öbedenimin mezarda çürüyece i dü üncesi beni tedirgin ederö (F=6.212, p<0.01) ifadeleri istatistiksel olarak anlaml, bulunmu tur. Anlaml, farklı,l, n okuryazar olmayan ya l,lar ile orta dereceli okul ve üzeri okul mezunlar, aras,nda oldu u belirlenmi tir (p<0.05).

Anahtar Kelimeler: Ya l,, ölüm, ölüm kayg,s,

A study into death anxiety at the elderly

Abstract

The study was planned and carried out to investigate death anxiety at the elderly. Two hundred and thirty-seven elderly living at home and 66 elderly living at rest home comprised the sampling of the study. Death anxiety at the elderly was measured through the Scale for Death Anxiety at the Elderly developed by Thorson-Powell (1994) and adapted to Turkish by Tanhan (2007). It was found that death anxiety at the elderly did not differ according to gender (p>0.05) while there became a difference depending on education status, age and living in the rest home or at home (p<0.05). When it comes to the effect of the place lived on death anxiety, it was found that the elderly living at home had more anxiety in the expressions of *öI am afraid of dying by suffering* (t= 4.17, p<0.01), *öbeing totally immobile after death makes me anxious* (t= 2.78, p<0.01) and *öI am afraid of the suffer felt while dying* (t= 3.44, p<0.01) compared to the ones living at home. As for education status, the expressions of *önot knowing what is after death makes me scared* (F=4.438, p<0.05) and *öthe feeling that my corpse will decay in the grave makes me anxious* (F=6.212, p<0.01) were found statistically significant. It was also determined that the significant difference was between the elderly with no literacy and the graduates of a secondary or a higher level school (p<0.05).

Key Words: The elderly, death, death anxiety

¹ Bu makale 12-14 May,s 2011 tarihinde Yozgat'ta yap,lan VI.Ulusal Ya l,l,k Kongresinde sunulmu tur.

² Doç.Dr., Gazi Üniversitesi Mesleki E itim Fakültesi, Be evler Ankara

³ Yüksek Lisans Ö rencisi, Gazi Üniversitesi Mesleki E itim Fakültesi, Be evler Ankara

Giri

Ölüm, durdurulmas,n,n ya da önlenmesinin mümkün olmad, ,, insan,n deneyimleyece i itiraz kabul etmeyen olaylardan biri olarak, evrensel bir olgudur. nsanda ya la birlikte kay,plar,n say,s, artar. Bu kay,plar,n baz,lar, eklemelerin esnekli inin kaybolmas, ya da emeklilik gibi günlük ya amla ilgili normal de i iklikler olup, ya lanma ile ili kili olan normal de i ikliklerdir. Bir kay,p olarak, e er ölüm süreci uzunsa ya da ölüm ac,l, bir hastal,k evresinden sonra gerçekle mi se bunu k,smen de olsa mant,kl, kabul etmemiz mümkündür ya da ölümü bir kurtulu olarak görebiliriz. Genç ya ta gerçekle en ya da bir travma veya felaket sonucu gelen bir ölüm, trajik ve bazen kabul edilemez bulunmaktadır. Ya l,lar,n ölümü ise kurala uygun ya da beklenen olarak kabul edilir (Ebersole et al 2005:523; Warring et al 2006:780).

Ölümün kaç,n,lmazl, ,, zaman olarak belirsizli i, her dü üncede ve her inançtaki insanda, yüzy,llard,r iirlerle, nesirlerle, ark,larla, inançlarla tan,mılanmaya çal, ,lan, ökorkular,n en büyü üniö yaratm, t,r. Ölüm olgusu kar ,s,nda çaresiz kalan insano lu, bu belirsizli i, kader denen ilahi tan,mılama ve ilahi varl, a s, ,nma gibi bir yakla ,mla çözmeye çal, arak rahatlamaya çal, m, ve böylece de i ik inançlara sahip toplumlarda, her biri kendine göre ilginç olan ve sayg, duyulmas, gereken bir mitolojinin do mas,na neden olmu tur. Bu korku, her inançtaki toplumda, ölümden sonra bir ya am biçiminin sürdürülmesi öyküsünün i lenmesini ve buna dayanarak dünyadaki insan ya am,n,n yönlendirilmesini sa lam, t,r (Demirsoy ve Bozcuk 1997:1).

Ya l,l,k fizyolojik bir olgu olup, geli im devam ederken ayn, zamanda gerileme ve ölümlle devam bir süreçtir. Bu süreç biyolojik ve bireysel ya lanma olarak iki a amada gerçekleşir. Biyolojik ya lanma; molekül, hücre, doku ve organlar düzeyinde meydana gelen yap,sal ve fonksiyonel de i imler olarak tan,mılan,rken, bireysel ya lanma; biyolojik, fizyolojik, psikolojik yönden gerilemelerin görüldü ü, buna ba l, olarak fiziksel ve psikolojik fonksiyonlarda belirgin yetersizliklerin ortaya ç,kmas, olarak tan,mılanmaktadır (K,z,lkaya ve Ko tu 2006: 69). Ya l, bireyin art,k ölümü erteleyebilece i ba ka bir geli im dönemi kalmam, t,r. Fiziksel anlamda ölümü iptale ve ertelemeye gücü yetmeyen ya l, birey, ya teslimiyet ya da tümüyle inkâr tutumunu gerçekle tirmek durumunda kalabilir. Ço u ya l,, ölümün yak,nla mas,n, sakin bir ekilde kabullense de baz,lar,nda panik ya da yâds,ma tepkileri görülebilir (Özen 2008:12).

Birey, dünyaya geldi i andan itibaren biyo-psiko-sosyal bir varl,k olma özelli ini ta ,r. Bu varl, ,n hayatiyeti fiziksel anlamda do umla ba lar ve ölümlle sona erer. Do um olgusu gibi ölüm de bireyin kendisi taraf,ndan do rudan tecrübe edilemeyen bir olgu oldu u için ancak d, ar,dan gözlem yoluyla incelenebilir (Koç 2003:117-118). Ölüm olgusunun, bireye ya am,n anlam,n, bulmas,na yard,m etmede e siz olanaklar sundu u felsefi ve psikolojik ara t,rmalar,n sonucunda ortaya kondu u görülmektedir. Ba ka bir deyi le ölüm, bireyin ya anmaya de er bir ya am, sürmesi yani, ya am,nda mutlulu u bulmas,nda önemli bir yere sahiptir. Ancak, ölüm; ya am,n anlam,n, bulma aray, ,nda sa lad, , bu e siz olanaklara

kar ,n, ya am, sonland,ran; bireyde hiçlik duygusunu uyand,ran bir olgu olarak da kayg,ya (anxiety) neden olabilmektedir (Tanhan 2007:3-4). Kayg,, gerginlik arz eden duygusal bir durum olarak kar ,m,za ç,kar ve s,k s,k gerilim, titreme, terleme, çarp,nt, ve yüksek nab,z gibi fiziksel belirtilerle seyreden bir tabloya i aret eder. Korku, belirli bir durumda gerçek ya da potansiyel bir tehlikenin var oldu una dair bireyin yapt, , bir de erlendirmenin sonucunda aç, a ç,kar ve bili sel bir süreçtir. Kayg,, bili sel bir süreç olman,n aksine, duygusal bir tepkiye kar ,l,k gelir. Bu yönüyle korku ve kayg, birbirinden ayr,l,r. Ba ka bir deyi le korku, tehdit edici bir uyarana kar , zihinsel bir de erlendirmeyken, kayg, bu de erlendirmeye verilen duygusal tepkidir.

Korkunun daha yayg,nla m, ve kayna , ya da nesnesi kaybolmu olan türü kayg, olarak adland,r,l,r. Kayg, ya ayan birey, bir eylerden korkuyor gibidir ve kendini a ,r, rahats,z hisseder, kuruntuludur, iç s,k,nt,s, çeker ve bu ho olmayan duygular,n,n kendisinin fark etti i ya da görünürde olan özgül bir nedeni yoktur. Kayg,n,n somut bir kayna , yok iken, korkunun kayna , bilinebilmektedir. Ceset görmek, mezarlık ziyareti, sevdiklerinden birinin ölümü vb. durumlar ölümün somutla m, biçimleri olarak bireyde korku do ururken; zaman,n belli olmamas,, hiç kimsenin ne zaman ölece ini bilememesi gibi yönleriyle de ölüm, tüm ya ama yay,lan bir olgu olarak kayg,ya neden olabilmektedir (Tanhan 2007:18; Erdo du ve Özkan 2007:172-173). Ölüm korkutucu olarak nitelenen ve yanl, anla ,lan bir konu olabilir. Korku, öfke, suçluluk, empati, efkat gibi de i ik yelpazede duygular içerir. Ya l,lar,n ölüm süreciyle ilgili ne kadar çok bilgisi olursa ölümü, o kadar kolay anlarlar. Anlamak ya l,n,n hem korkuyu yenmesini ve kayg,n,n önlenmesini, hem de ölümü kabullenmesini sa lar (Grubbs and Blasband 2005:372).

Yöntem

Ara t,rma ya l,lar,n ölüm kayg,s,n,n incelenmesi amac, ile planlan,p yürütülmü tür. Çal,man,n kapsam,na evde ve huzurevinde ya ayan ya l,lar al,nm, t,r. Ankara, Eski ehir, Manisa, Mersin-Silifke ve Giresun illerinde evde ya ayan ve ara t,rmaya kat,lmaya gönüllü olan 237 ya l, ile Eski ehir Huzurevi, Manisa Belediye Huzurevi ve Manisa Özel Huzurevinde ya ayan ve ara t,rmaya kat,lmaya gönüllü olan 66 ya l, ara t,rman,n örneklemini olu turmaktadır. Çal,man,n verileri 1 Nisan-16 May,s 2010 tarihleri aras,nda ara t,rmac,lar taraf,ndan kar ,l,kl, görü me yöntemi ile elde edilmi tir. Ya l,lar,n ölüm kayg,s, Thorson-Powell (1994) taraf,ndan geli tirilen ve Tanhan (2007) taraf,ndan Türkçeye uyarlanan ya l,larda ölüm kayg,s, adl, ölçek kullan,larak ölçülmü tür. Ölçe e göre ara t,rmada ya l,lar,n ölüm kayg,s, Likert tipi cümlelere verilen yan,tlarla ölçülmü tür. Cümlelere verilen yan,tlar *ökuvvetle kat,lm,yorumö* ve *ökuvvetle kat,l,yorumö* olarak 5 kategoride ele al,nm, t,r.

Elde edilen veriler SPSS 15.0 yaz,l,m,ndan yararlan,larak analiz edilmi tir. Ara t,rma kapsam,na al,nan ya l,lara ili kin demografik özelliklerin, ya l,lar,n ekonomik durumunun ve ya l,lar,n sa l,k durumunun mutlak ve yüzdelik de erlerini gösteren tablolar, olu turulmu tur. Ya l,lar,n ölüm kayg,s,n,n cinsiyet ve ya an,lan yer de i kenlerine göre istatistiksel aç,dan anlaml, olup olmad, , t

testi ile ara t,r,lm, t,r. Daha sonra ya l,lar,n ölüm kayg,s,n,n ya ve e itim durumu de i kenlerine göre anlaml, bir farklı,k gösterip göstermedi ini belirlemek amac, ile Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanm, t,r. De i kenler aras,ndaki anlaml, farklı,k 0.05 ya da 0.001 düzeyinde yorumlanm, t,r. Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlar,n,n anlaml, ç,kt, , durumlarda, fark,n hangi gruplar aras,nda oldu unu belirlemek için Scheffe Testi uygulanm, t,r.

Bulgular ve Tart, ma

Ya l,lara li kin Demografik Özellikler

Ara t,r,maya al,nan ya l,lar,n % 34.7'si 65 ya ,nda ya da daha küçük ya ta, % 33.3'ü 66-75 ya ,nda, % 32.0'si 76 ya ,nda ve daha büyük ya tad,r.Ülkemizde ortalama yaşam süresinin 71 oldu u dü ünülürse, elde edilen bulgunun beklenen s,n,r,lar içinde oldu u görülmektedir (www.mess.org.tr/html/haberler/htm/5ekim2007.pdf). Erkek ya l,lar,n oran, % 48.5 olup, geriye kalan ya l,lar (% 51.5) kad,nd,r. Ya l,lar,n % 35.3'ü okuma yazma bilmemektedir, % 43.6's, okuryazar ya da ilkokul mezunu, % 21.1'i ise orta dereceli okul ya da üzeri okul mezunudur. Ya l,lar,n % 47.2'si evli olup, evli olanlar,n % 42.0'si 41 ila 50 y,ldan beri evlidir, % 15.4'ü ise 51 y,l ya da daha uzun süreden beri evlidir. Ya l,lar,n ço unlu u (% 89.1) çocuk sahibidir. Ya l,lar,n % 78.2'si evde, % 21.8'i ise huzurevinde ya amaktad,r. Ya l,lar,n kiminle ya ad, ,na bak,ld, ,nda büyük ço unlu unun (% 56.6) e i ve çocuklar, ile ya ad, , görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Ya l,lara ili kin demografik özellikler

Ya	Say,	%	Evlilik süresi (y,l)	Say,	%
Ö65	65	34.7	Ö 40	61	42.6
66 - 75	101	33.3	41-50	60	42.0
76 Ö	97	32.0	51 Ö	22	15.4
Cinsiyet			Çocuk sahibi olma durumu		
Kad,n	147	48.5	Var	270	89.1
Erkek	156	51.5	Yok	33	10.9
E itim durumu			Ya an,lan yer		
Okuryazar de il	107	35.3	Evde	237	78.2
Okuryazar/ilkokul	132	43.6	Huzurevinde	66	21.8
Orta dereceli okul ve üzeri	64	21.1			
TOPLAM	143	100.0	TOPLAM	303	100.0
Medeni durumu			Kiminle birlikte ya ad, ,		
Evli	143	47.2	Yaln,z	25	10.5
Bekâr	9	3.0	E i ve çocuklar,	133	56.6
Dul/bo anm,	151	49.8	O lu/gelini ile	64	27.0
			K,z,/damad, ile	14	5.9
TOPLAM	303	100.0	TOPLAM	237	100.0

Ya l,lar,n Ekonomik Durumu

Ara t,r,ma kapsam,na al,nan ya l,lar,n ço unlu unun (% 71.0) sosyal güvencesinin oldu u görülmektedir. Sosyal güvencesi olan ya l,lar,n % 44.2'si SSK, % 30.7'si

Ba -kur, % 23.7'si Emekli Sand, , ve % 1.4'ü ise özel emeklilik sisteminden emeklidir. Gelir kaynaklar,na bak,ld, ,nda ilk s,ray, % 48.6 ile emekli maa , almaktad,r. Ya l,lar,n % 16.9'unun ayl,k gelir miktar, 400 TL ya da daha az olup, % 31.7'sinin ayl,k gelir miktar, 401-650 TL, % 27.7'sinin 651-850 TL ve % 23.7'sinin ayl,k gelir miktar, 851 TL ya da daha çoktur. Gelir kayna , emekli maa , olan ya l,lar % 48.6 oran,ndad,r (Tablo 2).

Tablo 2. Ya l,lar,n ekonomik durumu

Sosyal güvencesi	Say,	%	Ayl,k gelir miktar, (TL) (cevap veren)	Say,	%
Var	215	71.0	Ö 400	42	16.9
Yok	88	29.0	401-650	79	31.7
			651-850	69	27.7
			851 Ö	59	23.7
TOPLAM	303	100.0	TOPLAM	249	100.0
Ba 1, bulundu u sosyal güvenlik sistemi			Gelir kaynaklar,		
SSK	95	44.2	Maa	23	9.2
Ba -kur	66	30.7	Emekli maa ,	121	48.6
Emekli Sand, ,	51	23.7	Faiz/kira	58	23.3
Özel emeklilik sistemi	3	1.4	Di er	47	18.9
TOPLAM	215	100.0	TOPLAM	249	100.0

Ya l,lar,n Sa l,k Durumu

Ara tırma kapsam,na al,nan ya l,lar,n % 82.5'ı bireysel ihtiyaçlar,n, kendisi kar ,layabilecek durumdad,r. Ya l,lar,n % 60.1'inin sa l,k sorunlar, varken % 39.9'unun yoktur. Ya l,lar,n yar,dan biraz fazlas,n,n (% 59.1) zihinsel kar, ,kl, , olmay,p, %31.7'si ise bazen zihinsel kar, ,kl,k ya amaktad,r. Ya l,lar,n % 72.3'ünün davran, sorunu bulunmamakta, % 23.4'ünün ise bazen davran, sorunu olmaktadır (Tablo 3). Ayranc, ve arkada lar, (2005) taraf,ndan yap,lan ara tırmada sa l,k durumlar,n, fena de il ya da kötü olarak niteleyenlerin oran, 65-74 ya grubundakilerde % 54.8, 75 ya ve üzerindeki ya l,larda % 77.8 olarak bulunmu tur. Ya l,lar,n sa l,k durumuna ait bulgular benzer ara tırma sonuçlar, ile örtü mektedir.

Tablo 3. Ya l,lar,n sa l,k durumu

Bireysel ihtiyaçlar,n, kar ,lama durumu	Say,	%	Zihinsel kar, ,kl, ,	Say,	%
Kendisi yap,yor	250	82.5	Çok fazla var	28	9.2
Yard,m al,yor	45	14.9	Bazen var	96	31.7
Hiç yapam,yor	8	2.6	Yok	179	59.1
Sa l,k sorunu			Davran, sorunu		
Var	182	60.1	Çok fazla var	13	4.3
Yok	121	39.9	Bazen var	71	23.4
			Yok	219	72.3
TOPLAM	303	100.0	TOPLAM	303	100.0

Ya l,lar,n Ölüm Kayg,s,*Ya l,lar,n ölüm kayg,s,na cinsiyetin etkisi*

Tablo 4de görüldü ü gibi ara t,rma kapsam,na al,nan ya l,lar,n ölüm kayg,s,na cinsiyetin etkisi incelendi inde; ifadelerin hiç birinde ya l, erkek ve kad,nlar aras,nda önemli farklı,k bulunmam, t,r ($p>0.05$).

Ölmek hem d, dünyaya kar , bir deneyimdir hem de ki i için özel bir durumdur. Ki inin ölmeyi ele al, biçimi genellikle önceki kay,plar, ya da ac,lar, ele al, biçiminin bir göstergesidir. Ço u insan muhtemelen ya ad, , gibi ölür. Tüm yeti kinler ya amlar,n, tatmin edici bir ekilde ya amasa da ya da hayat,n üstesinden gelmi , ba arm, , kendini gerçekle tirmi hissine sahip olmasa da onlar,n anne babalar,n,n öldü ü ya ta ya da anne babalar,n,n öldü ü ya tan sonra ölmeleri ola an olarak de erlendirilmektedir (Ebersole et al 2005:530).

Tablo 4. Ya l,lar,n ölüm kayg,s,na cinsiyetin etkisi

Ölüm kayg,s,	Erkek $\bar{X} \pm SD$	Kad,n $\bar{X} \pm SD$	t	p
Ac, çekerek ölmekten korkuyorum.	3.48±1.58	3.39±1.62	0.46	0.644
Ölümden sonras,n,n nas,l bir yer oldu unu bilmemek beni korkutur.	2.88±1.40	3.03±1.37	-0.96	0.335
Öldükten sonra bir daha dü ünmemek fikri beni deh ete dü ürüyor.	2.34±1.16	2.54±1.31	-1.43	0.153
Gömlükdükten sonra bedenime ne olaca , fikri beni kayg,land,rm,yor.	3.18±1.51	3.25±1.44	-0.38	0.697
Tabutlar beni rahats,z eder.	2.65±1.53	2.94±1.44	-1.68	0.092
Öldükten sonra i lerim üzerindeki kontrolü kaybedece im dü ünncesinden nefret ederim.	2.36±1.29	2.32±1.32	0.26	0.789
Ölüm sonras, tamamen hareketsiz kalmak beni kayg,land,r,r.	2.46±1.37	2.62±1.36	-0.96	0.334
Ameliyat olaca ,m, dü ündü ümde korkar,m.	3.07±1.53	3.24±1.46	-0.98	0.328
Ölüm sonras, beni oldukça kayg,land,r,yor.	3.18±1.37	3.26±1.47	-0.52	0.602
Yava ve uzun süren bir ölümden korkmuyorum.	2.99±1.59	2.78±1.40	0.70	0.482
Öldü üm zaman bir tabuta kapat,laca ,m dü üncesi benim için sorun de il.	3.40±1.46	3.18±1.44	1.29	0.198
Öldükten sonra tamamen aciz bir durumda olaca ,m dü üncesi beni huzursuz eder.	2.82±1.32	2.87±1.39	-0.30	0.758
Öldükten sonra ba ka bir ya am,n olup olmamas, ile ilgilenmiyorum.	2.44±1.47	2.71±1.42	-1.57	0.117
Öldükten sonra tekrar asla bir ey hissetmemek beni huzursuz eder.	2.55±1.37	2.73±1.35	-1.18	0.236
Ölürken çekilen ,zd,rap beni korkutur.	3.62±1.46	3.83±1.35	-1.28	0.201

Öldükten sonra yeni bir ya am,n olmas,n, çok istiyorum.	3.74±1.30	3.61±1.37	0.81	0.415
Ebediyen aciz olmaktan endi e duymuyorum.	2.57±1.39	2.54±1.35	0.16	0.867
Bedenimin mezarda çürüyece i dü üncesi beni tedirgin eder.	2.37±1.37	2.60±1.53	-1.36	0.174
Öldükten sonra dünyadaki eylerden mahrum kalma dü üncesi beni rahats,z eder.	2.26±1.31	2.32±1.40	-0.35	0.725
Öldükten sonra bize ne olaca , konusunda kayg,lan,yorum.	3.32±1.44	3.51±1.33	-1.20	0.229
Ya amdaki eyler üzerindeki kontrolü kaybetmek ile ilgili bir endi em yok.	2.97±1.36	3.10±1.34	-0.83	0.407
Ölümün insan, her eyden ay,racık olmas, beni deh ete dü ürür.	2.77±1.47	2.80±1.48	-0.15	0.879
Kansere yakalanmaktan özel bir korku duymuyorum.	2.59±1.44	2.67±1.42	-0.49	0.623
Öldükten sonra yap,lmaz, gerekenlerle ilgili teferruatlı, bir vasiyet b,rakaca ,m.	2.79±1.49	2.81±1.45	-0.10	0.915
Öldükten sonra vücuduma ne olaca , umurumda de il.	3.22±1.55	3.12±1.47	0.55	0.580

Sd = 301 Erkek n=147 Kad,n n=156

Ya l,lar,n ölüm kayg,s,na ya an,lan yerin etkisi

Ara tırma kapsam,na al,nan ya l,lar,n ölüm kayg,s,na ya an,lan yerin etkisi incelendi inde; *öac, çekerek ölmekten korkuyorum* (t= 4.17, p<0.01), *öldükten sonra bir daha dü ünmemek fikri beni deh ete dü ürüyor* (t= 3.69, p<0.01), *öldükten sonra i lerim üzerindeki kontrolü kaybedece im dü üncesinden nefret ederim* (t= 2.01, p<0.05), *ölüm sonras, tamamen hareketsiz kalmak beni kayg,land,r,rö* (t= 2.78, p<0.01), *öldükten sonra tamamen aciz bir durumda olaca ,m dü üncesi beni huzursuz eder* (t= 4.82, p<0.01), *öölürken çekilen ,zd,rap beni korkutur* (t= 3.44, p<0.01), *öbediyen aciz olmaktan endi e duymuyorum* (t= 2.11, p<0.05), *öbedenimin mezarda çürüyece i dü üncesi beni tedirgin eder* (t= 4.46, p<0.01), *öldükten sonra dünyadaki eylerden mahrum kalma dü üncesi beni rahats,z eder* (t= 4.80, p<0.01) ve *ölümün insan, her eyden ay,racık olmas, beni deh ete dü ürür* (t= 7.62, p<0.01) ifadeleri ya an,lan yere göre de i iklik göstermektedir. Evde ya ayan ya l,lar,n ortalama puanlar, huzurevinde ya ayanlardan daha yüksektir ve evde ya ayan ya l,lar,n huzurevinde ya ayanlara göre daha çok ölüm kayg,s, ya ad, , görülmektedir. *öGö müldükten sonra bedenime ne olaca , fikri beni kayg,land,rm,yorö* (t= -3.01, p<0.01), *öldü üm zaman bir tabuta kapat,laca ,m dü üncesi benim için sorun de ilö* (t= -2.99, p<0.01), *öldükten sonra yeni bir ya am,n olmas,n, çok istiyorum* (t= -2.22, p<0.05), *öya amdaki eyler üzerindeki kontrolü kaybetmek ile ilgili bir endi em yok* (t= -2.59, p<0.05) ve *öldükten sonra vücuduma ne olaca , umurumda de ilö* (t= -2.36, p<0.05) ifadelerinde ise huzurevinde ya ayan ya l,lar evde ya ayanlara göre daha yüksek ortalama puana sahiptir ve istatistiksel aç,dan önemli farklı,k bulunmu tur (Tablo 5).

Tablo 5. Ya l,lar,n ölüm kayg,s,na ya an,lan yerin etkisi

Ölüm kayg,s,	Ev $\bar{X} \pm SD$	Huzurevi $\bar{X} \pm SD$	t	p
Ac, çekerek ölmekten korkuyorum.	3.63±1.49	2.72±1.80	4.17	0.000**
Ölümden sonras,n,n nas,l bir yer oldu unu bilmemek beni korkutur.	3.00±1.40	2.83±1.34	0.86	0.389
Öldükten sonra bir daha dü ünmemek fikri beni deh ete dü ürüyor.	2.58±1.24	1.95±1.12	3.69	0.000**
Gömüldükten sonra bedenime ne olaca , fikri beni kayg,land,rm,yor.	3.08±1.51	3.69±1.25	-3.01	0.003**
Tabutlar beni rahats,z eder.	2.86±1.48	2.60±1.52	1.24	0.213
Öldükten sonra i lerim üzerindeki kontrolü kaybedece im dü üncesinden nefret ederim.	2.42±1.31	2.06±1.27	2.01	0.045*
Ölüm sonras, tamamen hareketsiz kalmak beni kayg,land,r,r.	2.66±1.38	2.13±1.23	2.78	0.006**
Ameliyat olaca ,m, dü ündü ümde korkar,m.	3.23±1.45	2.89±1.61	1.64	0.101
Ölüm sonras, beni oldukça kayg,land,r,yor.	3.28±1.40	3.03±1.46	1.27	0.203
Yava ve uzun süren bir ölümden korkmuyorum.	2.85±1.50	3.21±1.44	-1.73	0.084
Öldü üm zaman bir tabuta kapat,laca ,m dü üncesi benim için sorun de il.	3.16±1.45	3.75±1.35	-2.99	0.003**
Öldükten sonra tamamen aciz bir durumda olaca ,m dü üncesi beni huzursuz eder.	3.04±1.35	2.16±1.14	4.82	0.000**
Öldükten sonra ba ka bir ya am,n olup olmamas, ile ilgilenmiyorum.	2.62±1.47	2.45±1.38	0.81	0.414
Öldükten sonra tekrar asla bir ey hissetmemek beni huzursuz eder.	2.83±1.36	1.95±1.11	4.82	0.000**
Ölürken çekilen ,zd,rap beni korkutur.	3.87±1.32	3.21±1.58	3.44	0.001**
Öldükten sonra yeni bir ya am,n olmas,n, çok istiyorum.	3.58±1.42	4.00±0.94	-2.22	0.027*
Ebediyen aciz olmaktan endi e duymuyorum.	2.64±1.42	2.24±1.11	2.11	0.035*
Bedenimin mezarda çürüyece i dü üncesi beni tedirgin eder.	2.68±1.47	1.80±1.19	4.46	0.000**
Öldükten sonra dünyadaki eylerden mahrum kalma dü üncesi beni rahats,z eder.	2.48±1.37	1.60±1.05	4.80	0.000**
Öldükten sonra bize ne olaca , konusunda kayg,lan,yorum.	3.44±1.41	3.34±1.31	0.51	0.611
Ya amdaki eyler üzerindeki kontrolü kaybetmek ile ilgili bir endi em yok.	2.94±1.35	3.42±1.28	-2.59	0.010*
Ölümün insan, her eyden ay,racak olmas, beni deh ete dü ürür.	3.10±1.41	1.66±1.11	7.62	0.000**

Kansere yakalanmaktan özel bir korku duymuyorum.	2.69±1.44	2.40±1.39	1.44	0.151
Öldükten sonra yap,lmas, gerekenlerle ilgili teferruatl, bir vasiyet b,rakaca ,m.	2.85±1.45	2.62±1.54	1.14	0.252
Öldükten sonra vücuduma ne olaca , umurumda de il.	3.06±1.51	3.56±1.42	-2.36	0.019*

**p<0.01 *p<0.05 Sd = 301 Evde N=237 Huzurevinde N=66

Ölüm olgusu ve ölüm korkusu çok boyutludur. En çok üzerinde durulan boyutlar, ise, bilinmezlik ve yaln,zl,k korkusu, yak,nlar,n, yitirme ve ölüm an,nda ,st,rap çekme korkusu, ki isel kimli ini kaybetme ve ölüm sonras, cezaland,r,lma korkusu, geride kalanlar için endi elenme ve yok olma korkusu ile de er verilen insanlar, kaybetme korkusudur. Dinin ölüm ve ölüm ötesi ile ilgili aç,klamalar,, bireyin ölüm kar ,s,ndaki gerginli ini giderici bir çözüm önerisi olabilir. Dinsel aç,dan ölümün ötesinde bir ya am dü üncesi ve insan,n asla yok olmayaca ,, ölümün bireyi huzurlu ve güzel bir yere götürece i inanc,, ölüm korkusunu azaltmada ve ya am, anlaml, k,lmada önemlidir. Sonsuz ac, çekeceklerine inananlar için ise ölüm korkutucu bir olayd,r (Grubbs and Blasband 2005:372; K,z,lkaya ve Ko tu 2006:71).

Ya l,lar,n ölüm kayg,s,na e itim durumunun etkisi

Ya l,lar,n ölüm kayg,s,na e itim durumunun etkisi incelendi inde; *öölümünden sonras,n,n nas,l bir yer oldu unu bilmemek beni korkuturö* (F=4.438, p<0.05), *öölüm sonras, tamamen hareketsiz kalmak beni kayg,land,r,rö* (F=5.356, p<0.01), *ööldükten sonra tekrar asla bir ey hissetmemek beni huzursuz ederö* (F=3.231, p<0.05) ve *öbedenimin mezarda çürüyece i dü üncesi beni tedirgin ederö* (F=6.212, p<0.01) ifadeleri istatistiksel olarak anlaml, bulunmu tur. Anlaml, farkl,l, ,n okuryazar olmayan ya l,lar ile orta dereceli okul ve üzeri okul mezunlar, aras,nda oldu u belirlenmi tir (p<0.05). Buna göre ya l,lar,n e itim düzeyi yükseldikçe ölüm kayg,s,n,n azald, , söylenebilir. *öÖldükten sonra bir daha dü ünmemek fikri beni deh ete dü ürüyorö* (F=3.623, p<0.05) ifadesinde de anlaml, farkl,l,k bulunmu tur. Anlaml, farkl,l,k okuryazar/ilkokul mezunu ya l,lar ile orta dereceli okul ve üzeri okul mezunlar, aras,ndad,r. *öÖldükten sonra i lerim üzerindeki kontrolü kaybedece im dü üncesinden nefret ederimö* (F=4.472, p<0.05) ifadesinde ise anlaml, farkl,l, ,n hem okuryazar olmayan ya l,lar ile orta dereceli okul ve üzeri okul mezunlar, aras,nda oldu u, hem de okuryazar/ilkokul mezunu ya l,lar ile orta dereceli okul ve üzeri okul mezunlar, aras,nda oldu u saptanm, t,r. *öÖldükten sonra yap,lmas, gerekenlerle ilgili teferruatl, bir vasiyet b,rakaca ,mö* (F=3.708, p<0.05) ifadesi istatistiksel olarak anlaml,d,r. Anlaml, farkl,l,k okuryazar olmayan ya l,lar ile okuryazar/ilkokul mezunu ya l,lar aras,ndad,r. *öÖldü üm zaman bir tabuta kapat,laca ,m dü üncesi benim için sorun de ilö* (F=3.208, p<0.05), *ööldükten sonra tamamen aciz bir durumda olaca ,m dü üncesi beni huzursuz ederö* (F=3.326, p<0.05) ve *ööldükten sonra vücuduma ne olaca , umurumda de ilö* (F=3.027, p<0.05) ifadeleri de istatistiksel olarak anlaml,d,r. Ancak gruplar aras,nda anlaml, farkl,l,k saptanmam, t,r (Tablo 6).

Özen (2008) taraf,ndan yap,lan ara t,rmada olgular,n % 33,3'ünde hafif düzeyde ölüm kayg,s,, % 47,6'ında orta düzeyde ölüm kayg,s, saptanm, t,r. Bu da bize sonuçlar,n yap,lan di er çal, malarla örtü tü ünü göstermektedir.

Tablo 6. Ya l,lar,n ölüm kayg,s,na e itim durumunun etkisi

Ölüm kayg,s,	Kareler toplam,	Kareler ort.	F	p	Scheffe
Ac, çekerek ölmekten korkuyorum.	5.770	2.885	1.117	0.329	
Ölümden sonras,n,n nas,l bir yer oldu unu bilmemek beni korkutur.	16.741	8.370	4.438	0.013*	1-3
Öldükten sonra bir daha dü ünmemek fikri beni deh ete dü ürüyor.	11.058	5.529	3.623	0.028*	2-3
Gömlükdükten sonra bedenime ne olaca , fikri beni kayg,land,rm,yor.	11.983	5.991	2.767	0.064	
Tabutlar beni rahats,z eder.	6.316	3.158	1.421	0.243	
Öldükten sonra i lerim üzerindeki kontrolü kaybedece im dü üncesinden nefret ederim.	15.014	7.507	4.472	0.012*	1-3,2-3
Ölüm sonras, tamamen hareketsiz kalmak beni kayg,land,r,r.	19.551	9.776	5.356	0.005**	1-3
Ameliyat olaca ,m, dü ündü ümde korkar,m.	8.271	4.136	1.855	0.158	
Ölüm sonras, beni oldukça kayg,land,r,yor.	1.990	0.995	0.490	0.613	
Yava ve uzun süren bir ölümden korkmuyorum.	3.308	1.654	0.736	0.480	
Öldü üm zaman bir tabuta kapat,laca ,m dü üncesi benim için sorun de il.	13.368	6.684	3.208	0.042*	
Öldükten sonra tamamen aciz bir durumda olaca ,m dü üncesi beni huzursuz eder.	12.095	6.048	3.326	0.037*	
Öldükten sonra ba ka bir ya am,n olup olmamas, ile ilgilenmiyorum.	6.016	3.008	1.424	0.242	
Öldükten sonra tekrar asla bir ey hissetmemek beni huzursuz eder.	11.876	5.938	3.231	0.041*	1-3
Ölürken çekilen ,zd,rap beni korkutur.	0.148	0.074	0.037	0.964	
Öldükten sonra yeni bir ya am,n olmas,n, çok istiyorum.	6.712	3.356	1.873	0.155	
Ebediyen aciz olmaktan endi e duymuyorum.	6.100	3.050	1.621	0.200	
Bedenimin mezarda çürüyece i dü üncesi beni tedirgin eder.	25.597	12.798	6.212	0.002**	1-3
Öldükten sonra dünyadaki eylerden mahrum kalma dü üncesi	6.972	3.486	1.888	0.153	

beni rahats,z eder.					
Öldükten sonra bize ne olaca , konusunda kayg,lan,yorum.	7.733	3.867	2.013	0.135	
Ya amdaki eyler üzerindeki kontrolü kaybetmek ile ilgili bir endi em yok.	2.349	1.174	0.639	0.528	
Ölümün insan, her eyden ay,racak olmas, beni deh ete dü ürür.	7.940	3.970	1.836	0.161	
Kansere yakalanmaktan özel bir korku duymuyorum.	2.916	1.458	0.706	0.494	
Öldükten sonra yap,lmas, gerekenlerle ilgili teferruatl, bir vasiyet b,rakaca ,m.	15.812	7.906	3.708	0.026*	1-2
Öldükten sonra vücuduma ne olaca , umurumda de il.	13.645	6.823	3.027	0.050*	

* p<0.05 Sd=2 1:Okuryazar de il 2:Okuryazar/ilkokul 3: Orta dereceli okul ve üzeri

Ya l,lar,n ölüm kayg,s,na ya ,n etkisi

Ya l,lar,n ölüm kayg,s,na ya ,n etkisi incelendi inde; öölürken çekilen ,zd,rap beni korkuturö (F=3.093, p<0.05) ve ööldükten sonra bize ne olaca , konusunda kayg,lan,yorumö (F=3.057, p<0.05) ifadelerinde istatistiksel olarak anlaml, farklı,k belirlenmi tir (p<0.05). Ancak ya gruplar, aras,nda farklı,k bulunmam, t,r. Di er ifadelerde ili ki saptanmam, t,r (Tablo 7).

Tablo 7. Ya l,lar,n ölüm kayg,s,na ya ,n etkisi

Ölüm kayg,s,	Kareler toplam,	Kareler ort.	F	p	Scheffe
Ac, çekerek ölmekten korkuyorum.	10.956	5.478	2.135	0.120	
Ölümden sonras,n,n nas,l bir yer oldu unu bilmemek beni korkutur.	0.363	0.181	0.093	0.911	
Öldükten sonra bir daha dü ünmemek fikri beni deh ete dü ürüyor.	2.548	1.274	0.820	0.442	
Gömüldükten sonra bedenime ne olaca , fikri beni kayg,land,r,m,yor.	5.343	2.672	1.221	0.296	
Tabutlar beni rahats,z eder.	0.962	0.481	0.215	0.807	
Öldükten sonra i lerim üzerindeki kontrolü kaybedece im dü ünncesinden nefret ederim.	2.452	1.226	0.713	0.491	
Ölüm sonras, tamamen hareketsiz kalmak beni kayg,land,r,r.	0.744	0.372	0.197	0.821	
Ameliyat olaca ,m, dü ündü ümde korkar,m.	8.745	4.373	1.963	0.142	
Ölüm sonras, beni oldukça kayg,land,r,yor.	3.136	1.568	0.773	0.462	
Yava ve uzun süren bir ölümden korkmuyorum.	8.950	4.475	2.008	0.136	

Öldü üm zaman bir tabuta kapat,laca ,m dü üncesi benim için sorun de il.	5.539	2.769	1.313	0.271	
12. Öldükten sonra tamamen aciz bir durumda olaca ,m dü üncesi beni huzursuz eder.	8.208	4.104	2.241	0.108	
Öldükten sonra ba ka bir ya am,n olup olmamas, ile ilgilenmiyorum.	8.771	4.385	2.086	0.126	
Öldükten sonra tekrar asla bir ey hissetmemek beni huzursuz eder.	5.452	2.726	1.466	0.232	
Ölürken çekilen ,zd,rap beni korkutur.	12.151	6.075	3.093	0.047*	
Öldükten sonra yeni bir ya am,n olmas,n, çok istiyorum.	9.342	4.671	2.620	0.075	
Ebediyen aciz olmaktan endi e duymuyorum.	2.280	1.140	0.602	0.549	
Bedenimin mezarda çürüyece i dü üncesi beni tedirgin eder.	0.495	0.247	0.115	0.891	
Öldükten sonra dünyadaki eylerden mahrum kalma dü üncesi beni rahats,z eder.	2.160	1.080	0.580	0.561	
Öldükten sonra bize ne olaca , konusunda kayg,lan,yorum.	11.664	5.832	3.057	0.049*	
Ya amdaki eyler üzerindeki kontrolü kaybetmek ile ilgili bir endi em yok.	5.124	2.562	1.402	0.248	
Ölümün insan, her eyden ay,racak olmas, beni deh ete dü ürür.	12.296	6.148	2.863	0.059	
Kansere yakalanmaktan özel bir korku duymuyorum.	1.357	0.679	0.328	0.721	
Öldükten sonra yap,lmas, gerekenlerle ilgili teferruatl, bir vasiyet b,rakaca ,m.	4.649	2.324	1.071	0.344	
Öldükten sonra vücuduma ne olaca , umurumda de il.	2.029	1.015	0.443	0.643	

*p<0.05 Sd = 2 1: 65 ya ,nda ve daha küçük 2: 66-75 ya 3: 76 ya ,nda ve daha büyük

Ölüm korkusu, yok olma, tükenme ile e anlaml, ve çaresizlik içinde kadercilikle kar ,lanan bir duygudur. Bir taraftan benimseme, di er taraftan ölümün zorlu u-kolayl, ,, kabir azab,, öte dünyadaki s,navlar, cennet-cehennem belirsizli i gibi söylemler ya l,lar, etkilemektedir (Özen 2008:3).

Sonuç ve Öneriler

Ya l,lar,n ölüm kayg,s,n, incelemek amac,yla planlanan bu ara t,rmadan elde edilen sonuçlara göre; ya l,lar,n büyük k,sm,n,n ihtiyaçlar,n, kendisi kar ,layabilecek durumda oldu u, ya l,l, ,n do al sonucu olarak sa l,k sorunlar, oldu u, ancak ço unlu onun zihinsel kar ,kl, ,n,n ve davran, sorununun bulunmad, , belirlenmi tir.

Ara tırma kapsam,na al,nan ya l,lar,n ölüm kayg,s,na ya l,n,n cinsiyetinin etkisi bulunmam, t,r. Ya l,lar,n ölüm kayg,s,na ya an,lan yerin etkisi incelendi inde; *öac, çekerek ölmekten korkuyorumö, öldükten sonra bir daha dü ünmemek fikri beni deh ete dü ürüyorö, öldükten sonra i lerim üzerindeki kontrolü kaybedece im dü üncesinden nefret ederimö, ölüm sonras, tamamen hareketsiz kalmak beni kayg,land,r,rö, öölürken çekilen ,zd,rap beni korkuturö ve öbedenimin mezarda çürüyece i dü üncesi beni tedirgin ederö* ifadelerinde evde ya ayan ya l,lar,n huzurevinde ya ayanlara göre daha çok ölüm kayg,s, ya ad, , görülmektedir. *öGömüldükten sonra bedenime ne olaca , fikri beni kayg,land,rm,yorö, öldü üm zaman bir tabuta kapat,laca ,m dü üncesi benim için sorun de ilö ve öldükten sonra vücuduma ne olaca , umurumda de ilö* ifadelerinde ise huzurevinde ya ayan ya l,lar evde ya ayanlara göre daha yüksek ortalama puana sahiptir ve istatistiksel aç,dan önemli farklı,k bulunmu tur.

Ya l,lar,n ölüm kayg,s,na e itim durumunun etkisi incelendi inde; *öölümünden sonras,n,n nas,l bir yer oldu unu bilmemek beni korkuturö, ölüm sonras, tamamen hareketsiz kalmak beni kayg,land,r,rö, öldükten sonra tekrar asla bir ey hissetmemek beni huzursuz ederö ve öbedenimin mezarda çürüyece i dü üncesi beni tedirgin ederö* ifadeleri istatistiksel olarak anlaml, bulunmu tur. Anlaml, farklı,l, ,n okuyazar olmayan ya l,lar ile orta dereceli okul ve üzeri okul mezunlar, aras,nda oldu u belirlenmi tir. Buna göre ya l,lar,n e itim düzeyi yükseldikçe ölüm kayg,s,n,n azald, , söylenebilir. Ya l,lar,n ölüm kayg,s,na ya ,n etkisi incelendi inde ise *öölürken çekilen ,zd,rap beni korkuturö ve öldükten sonra bize ne olaca , konusunda kayg,lan,yorumö* ifadelerinde istatistiksel olarak anlaml, farklı,l,k belirlenmi tir. Ancak ya gruplar, aras,nda farklı,l,k bulunmam, t,r.

Ara tırmadan elde edilen veriler do rultusunda ya l,l,k döneminin en önemli sorunlar,ndan olan ve ya l,n,n ya am,n, olumsuz etkileyerek ya am kalitesini azaltan ölüm kayg,s, konusunda ya l,lar e itilmelidir. Ya l,l,k dönemi sorunlar, ile ba edebilmenin yollar, ve ya l,l,ta genel sa l,k sorunlar, ile ilgili bilgilendirilmelidir. Ayr,ca ya l,lar,n bo zamanlar,n, de erlendirebilmeleri için farklı, u ra lar geli tirilmeli ve aktif kat,l,mlar, sa lanmal,d,r. Ya l,lar, ya ama ba layacak gezilerin düzenlenmesi, yak,nlar, ile ileti imlerini sa layacak ekilde ziyaretlerin s,kla t,r,lmas, ve onlara yönelik e lence programlar,n,n veya el sanatlar, ile ilgili aktivitelerin gerçekte tirilmesi gerekmektedir. En önemlisi de ya am,n her eye de er oldu u ve her döneminin gerektirdi i ekilde en güzel biçimde ya anmas, gerekti i ifade edilmelidir. Tüm bunlar ya l,l,ta ölüm kayg,s,n,n azalmas,na ve bireyin daha aktif bir ya l,l,k dönemi geçirmesine katkı sa layacaktır.

Yararlan,lan Kaynaklar

Ayranc,, Ü., Kö gero lu, N., Yenilmez, Ç., ve Aksoy, F. (2005). Eski ehir'de ya l,lar,n sosyoekonomik özellikleri ve sa l,k durumlar,. *Sürekli T,p E itimi Dergisi*, 14:(5)113-119.

- Demirsoy, A. ve Bozcuk, A.N. (1997). Ölümün evrimsel öyküsü. *Geriatrici*. (Eds.Y. Gökçe-Kutsal, M. Çakmakç,, S. Ünal). Hekimler Yay,n Birli i, MedicoGraphics, Ankara.(ss.1-6).
- Ebersole, P., Hess, P., Touhy, T., and Jett, K. (2005). Loss, grief, dying, and death in late life. *Gerontological Nursing Healty Aging* (Second Edition). Elsevier Mosby Inc., Philadelphia. (pp.522-550).
- Erdo du, M.Y. ve Özkan, M. (2007). Farkl, dini inan, lardaki bireylerin ölüm kayg,lar, ile ruhsal belirtiler ve sosyo-demografik de i kenler aras,ndaki ili kiler. *nönü Üniversitesi T,p Fakültesi Dergisi*, 14(3):171-179.
- Grubbs, P.A., and Blasband, B.A. (2005). Coping with death and dying. *The Long-Term Care Nursing Assistant* (Third Edition). Pearson Prentice Hall, New Jersey. (pp. 371-381).
- K,z,lkaya, M. ve Ko tu, N. (2006). Ya l,l,akta ölüm kavram, ve hem irelik yakla ,m,. *Atatürk Üniversitesi Hem irelik Yüksekokulu Dergisi*,9(4):69-74.
- Koç, M. (2003). Ya l,l,k döneminde ölüm psikolojisi üzerine bir alan ara t,rmas,. *KSÜ lahiyat Fakültesi Dergisi*, 2:117-143.
- Özen, D. (2008). Huzurevinde ya ayan ya l,larda ölüm kayg,s,n,n günlük ya am i levlerine etkisi. (Yüksek lisans tezi), *Haliç Üniversitesi Sa l,k Bilimleri Enstitüsü Hem irelik Anabilim Dal,, stanbul*.
- Tanhan, F. (2007). Ölüm kayg,s,yla ba etme e itiminin ölüm kayg,s, ve psikolojik iyi olma düzeyine etkisi. (Doktora tezi), *Ankara Üniversitesi, E itim Bilimleri Enstitüsü, E itim Bilimleri Ana Bilim Dal,, E itimde Psikolojik Hizmetler Dal,, Ankara*.
- Thorson, J.A. and Powell, F.C. (1994). A revised death anxiety scale. *In Death Anxiety Handbook Research. Instrumentation, and Application* (Ed. R.A. Neimeyer). Taylor and Francis, Washington. (pp.31-43).
- Warring, P.A. and Krieger-Blake, L.S. (2006). End-of-life care. *Gerontological Nursing Competencies for Care*. (Ed. K.L. Mauk). Jones and Bartlett Publishers, Sudbury, Massachusetts. (pp. 779-814).
- www.mess.org.tr/html/haberler/htm/5ekim2007.pdf. Eri im Tarihi: 10.05.2010.